

HOOFSTUK 6

Die boodskap van die boek

6.1 Inleiding

Hierdie hoofstuk handel oor die konklusies waartoe die voorafgaande ondersoek gelei het. Die eerste konklusie berus op die insig dat die boek 'n kortverhaal is wat as 'n eenheid gelees en geïnterpreteer moet word. Die tweede konklusie wat hierop voortbou, behels bepaalde insigte ten opsigte van die boodskap waartoe gekom word indien die boek as 'n verhaal gelees en ontleed word.

6.2 Die genre van die boek

Nadat die teks volgens bepaalde strategieë en aan die hand van verskillende kontemporêre teorieë ontleed is, is die gevolgtrekking dat dit aan al die kriteria van 'n verhalende teks voldoen. Dit is egter nie voldoende om die boek as 'n verhaal te tipeer nie, want dit is 'n te breë kategorie wat verskeie genres, soos 'n roman, 'n novelle of 'n kortverhaal kan insluit. Daarom is dit noodsaaklik om tot 'n fyner onderskeiding van die genre te kom. Bloot op die lengte van die verhaal geoordeel, word die moontlikheid van 'n roman uitgesluit. Hoewel dit as hipotese van hierdie studie gestel is dat hierdie verhaal onder die genre van die kortverhaal ressorteer, is dit reeds in die verlede as 'n novelle deur Wolff (1977:60) en Loader (1987:123) geklassifiseer. Dit is dus noodsaaklik om spesifieke kriteria aan te lê waarvolgens die hipotese dat Jona 'n kortverhaal is, gesubstansieer kan word. Humphreys (1985:82-84) het in sy bespreking van die novelle in die Ou-Testamentiese literatuur sekere riglyne neergelê vir die vergelyking en onderskeiding van hierdie twee genres. Hierdie riglyne bestaan uit punte van ooreenkoms, maar ook uit punte waar hulle van mekaar verskil. Punte van ooreenkoms behels die volgende:

- * Sowel die kortverhaal as die novelle is fiktief in dié sin dat dit 'n verhaal wil vertel en nie primêr 'n historiese gebeurtenis wil beskryf nie. Dit impliseer egter nie dat gebeure en personasies uit 'n historiese konteks wel as materiaal vir die verhaal gebruik kan word nie.
- * Beide die kortverhaal en die novelle word rondom 'n intrige gekonstrueer wat op 'n spanningslyn met gepaardgaande komplikasies tot by 'n ontknoping voer.
- * Albei is hoofsaaklik prosa alhoewel poëtiese gedeeltes daarin kan voorkom.
- * Beide is die gevolg van bewustelike skeppende werk van normaalweg 'n enkele outeur. Hoewel hulle van motiewe, temas en karakters uit die wêreld van die volksverhaal gebruik kan maak, is hulle nie volksskeppings nie, maar die produkte van 'n enkele skeppende kunstenaar.

- * Al twee hierdie genres moet as literêre werke voldoen aan die dubbele toets van estetiese sukses en 'n geloofwaardige weergawe van die werklikheid.

Naas hierdie punte van ooreenkoms is daar egter kenmerke wat hierdie twee van mekaar onderskei. Uiteraard val die klem op hierdie onderskeidende kenmerke, aangesien dit die doel van hierdie studie is om tot 'n presiese tipering van die verhaal te kom. Die volgende verskille waardeur 'n kortverhaal en 'n novelle van mekaar onderskei kan word, word deur Humphreys (1985:84) gegee:

- * Die mees opvallende verskil is natuurlik *lengte*: 'n Kortverhaal is gewoonlik so kort dat dit binne 'n enkele kort sitting deurgelees kan word. Nouvelles daarenteen is heelwat langer en beslaan gewoonlik 'n hele aantal bladsye.
- * Die *aantal karakters en gebeurtenisse* wat in 'n kortverhaal beskryf word, is beperk. In 'n novelle, daarenteen, kom baie meer karakters voor en vorm die gebeure ingewikkelde reekse.
- * In samehang met bogenoemde twee verskille is die essensiële onderskeid tussen 'n kortverhaal en 'n novelle daarin geleë dat in eersgenoemde die aard van 'n karakter of situasie *openbaar* word, terwyl in 'n novelle karakters en situasie meestal *ontwikkeling* ondergaan.

Getoets aan hierdie kenmerke is die boek Jona beslis 'n kortverhaal. In die eerste plek word sy lengte eerder in terme van verse as bladsye gemeet, trouens dit bestaan uit slegs 48 verse. Tweedens is beide die aantal karakters en gebeurtenisse wat in die Jonaverhaal voorkom, beperk. Soos uit die karakterisering in hoofstuk 4 geblyk het, vind die gebeure in die verhaal hoofsaaklik as gevolg van Jahwe se bemiddeling met Jona plaas. Hoewel daar ander (sekondêre) karakters in die verhaal voorkom, word hulle nie met eiename benoem nie, maar slegs met spesifieke omskrywings soos die matrose of die koning van Nineve. Net so is die gebeurtenisse in die verhaal (vgl hfst 4) tot twee hoofreekse met 'n aantal verslegtungs- en verbeteringsprosesse beperk. Ook hierdie kriterium bevestig dus dat die boek Jona 'n kortverhaal is. Laastens is dit uit die vorige twee hoofstukke ook duidelik dat die Jonakarakter deur die implementering van verskillende narratiewe konvensies eerder blootgelê word as dat sy karakter enige ontwikkeling ondergaan. Hoewel die Jona in Jona 4:11 'n ander Jona is as die een wat aanvanklik in 1:1 aan die leser voorgestel is, word hierdie verandering deur 'n proses van openbaring blootgelê en is daar geen sprake van ontwikkeling nie. Jona word dus voorgestel as 'n profeet wat beter behoort te weet en nogtans nie die vrymag van Jahwe wil erken nie. Stelselmatig, deur die gebruik van verskillende kunsgrepe soos herhaling, vergelyking en kontras, gebede en wondervertellings, word Jona se karakter aan die leser openbaar.

Wanneer die verskillende punte waarin die kortverhaal met die novelle ooreensstem, ook op die Jonaverhaal toegepas word, word dit duidelik dat die Jonateks nie geskiedskrywing of 'n profetiese geskrif kan wees nie. Hoewel die Jonafiguur volgens 2 Koning 14:25 'n historiese persoonlikheid was en Nineve ook 'n bekende stad in die antieke tyd was, word dit binne die Jonaverhaal aangewend as narratiewe materiaal vir 'n fiktiewe verhaal. Hierdie verhaal het wel 'n didaktiese doel en dit is om 'n bepaalde boodskap tuis te bring, maar dit geskied deur die aanwending van bepaalde narratiewe tegnieke. Verder is hierdie verhaal rondom 'n intrige gebou wat ontstaan as gevolg van 'n profeet se onwilligheid om Jahwe se opdrag uit te voer.

Hierdie verhaal is hoofsaaklik in prosa geskryf, maar daar kom ook enkele poëtiese gedeeltes voor wat funksioneel binne die verhaal is. Die funksie van hierdie poëtiese gedeeltes is daarin geleë dat dit vooropstelling bewerkstellig, met ander woorde die emosionele reaksies van die karakter op die gebeure in die verhaal word daarmee op die voorgrond gestel.

Hoewel hierdie verhaal van motiewe en temas uit volksvertellings soos die wonderverhale gebruik maak, is dit in sy finale gestalte die produk van bewustelik skepende werk deur 'n enkele outeur. Hierdie outeur slaag uitnemend daarin om die verskillende boustene wat hy in sy verhaal gebruik, tot 'n eenheid te integreer. Hierdeur voldoen die verhaal aan die estetiese vereistes wat daaraan gestel is.

Oënskynlik voldoen dit nie aan die tweede toets wat Humphreys vir dié genre gestel het nie, naamlik om 'n geloofwaardige weergawe van die werklikheid te skep. Die gebruik van wonderverhale was die oorsaak daarvan dat die geloofwaardigheid van hierdie verhaal deur die moderne kritiese wetenskap in twyfel getrek is. Daar moet egter onthou word dat sulke wonderwerke deel vorm van die konvensies van sekere verhale. Net soos sekere buitengewone gebeurtenisse in 'n sprokie nie bevraagteken word nie, maar as deel van die konvensie aanvaar word, moet die wonderverhale as deel van die ideologiese raamwerk van die Jonaverhaal aanvaar word. Vir die implisiete leser is hierdie wonderwerke deur Jahwe nie ongeloofwaardig nie – daarom kan hierdie verhaal inderdaad as 'n geloofwaardige weergawe van die verhaalwerklikheid aanvaar word.

Die boek Jona voldoen dus aan al die vereistes wat vir 'n verhaal, maar meer spesifiek vir 'n kortverhaal gestel word.

6.3 Die boodskap van die boek

Noudat die verskillende konvensies binne die verhaal geïdentifiseer en beskryf is asook hulle onderlinge relasies bepaal is, is dit noodsaaklik om na hulle kommunikatiewe waarde te vra, met ander woorde watter betekenis hulle wil oordra. Só gesien,

is die boodskap van 'n literêre werk en dus ook die Jonaverhaal afhanklik van die impak wat die verhaal as geheel (in sy huidige vorm) op die leser het. Dit is die volgtrekking van hierdie studie dat, aangesien die boek Jona as 'n kortverhaal gelees behoort te word, dit daarom slegs een sentrale boodskap het. Dié boodskap is myns insiens reeds deur Van Zyl (1967:104) raakgesien en in die volgende woorde saamgevat: 'The idea stressed throughout the book of Jonah is the concept of Yahweh doing as it pleases Him. Therefore it may be surmised that the final words of the prayer uttered by the mariners before they did the "inhumane" deed of throwing a fellow traveller over board in the midst of a fierce storm at sea, contain the theme of the preaching of the Book of Jonah.' In die voorafgaande ondersoek het dit telkens en uit verskillende hoeke geblyk dat die vrymag van Jahwe inderdaad die sentrale tema van die verhaal vorm.

Hierdie siening word onder andere deur karakterisering bevestig wanneer die subjek (Jahwe) na 'n bepaalde objek – om as die vrymagtige God erken te word – streef. Hierdie strewe van Jahwe is die enigste moontlike tema wat breed genoeg is om as verklaringsgrond vir die verhaal as geheel te geld. Dit het die verdere voordeel dat ander verklarings as newetemas daarin opgeneem kan word. So is dit moontlik om die drie belangrikste verklaringsmoontlikhede wat in hoofstuk 1 genoem is, naamlik dié van Van der Woude, Clements en Fohrer, hier te inkorporeer. Hoewel hulle elemente van waarheid bevat, maar in der waarheid nie in hulle eie reg as individuele verklarings oortuigend was nie, is hulle tog funksioneel en wel in dié sin dat hulle sekere belangrike aspekte van die sentrale tema belig.

Die beskouing van Fohrer en Weiser dat die tema van die boek vervat is in die deurbreking van die enge Joodse partikularisme met 'n universalistiese siening dat God se genade ook vir die heidene geld, maak nie voorsiening vir die verloop van die verhaal na Jona 3:10 nie. Hoofstuk 4 in sy geheel word dus nie deur hierdie tema gedek nie, want nadat die heidene tot bekering gekom het en God hulle begenadig het, is die doel van die boek met die verhaal bereik.

Clements se benadering dat die tema van die verhaal oor die verhouding van God met die mens handel, is daarenteen weer só wyd dat dit op meer as een verhaal van toepassing kan wees. Die Jonaverhaal is immers slegs één van verskeie verhale wat deur hierdie tema gedek word. Daar is met ander woorde geen spesifieke rede waarom juis die Jonaverhaal gebruik is om die boodskap van hierdie tema tuis te bring nie.

Van der Woude wil twee betekenisaspekte van die boek binne die raamwerk van één tema opneem. Deur die tema, 'de relatie tussen God en zijn profeet' wil hy enersyds erkenning gee aan die soewereiniteit van God en andersyds maak hy voorsiening daarvoor dat dit onmoontlik is vir 'n profeet om sy plig te ontduik. Hierdie

tema dek wel die hele boek, maar lê swaarder klem op die profeetskap as waarvoor die verhaal voorsiening maak, aangesien die implikasies van profeetskap nêrens direk aangespreek word nie.

Al drie bogenoemde beskouings bevat elemente van die waarheid, wat binne die sentrale tema van die vrymag van God verdiskonteer moet word. Dit kan inderdaad gedoen word indien die sentrale tema op drie vlakke toegepas word. Op die eerste vlak moet die vrymag van God op die nasionale of volkswak erken word, met ander woorde God se heil strek verder as Israel en daarom kan Hy 'n (nasionalistiese) profeet soos Jona na die vyande van Israel (die mense van Nineve) stuur. Hierdie newetema word gesteun deur die kontras wat voortdurend tussen die Israeliet en die heidene geskep word. Dié kontras kom na vore wanneer die ongehoorsaamheid en die hardvogtigheid van Jona met die gehoorsaamheid en medemenslikheid van die heidene vergelyk word. Al hierdie elemente dra daartoe by dat daar in die verhaal geprotesteer word teen die siening om Jahwe se heil slegs tot Israel te beperk. As vrymagtige God kan Hy ook andere buite Israel begenadig.

Op die tweede vlak word Jahwe se vrymag daarin gemanifesteer dat Hy in beheer bly van sy woord en dat sy profeet nie die beskikker van hierdie woord word nie. Uit Jona 4:2 blyk dit dat Jona vir Jahwe geken het en daarom bang was dat die oordeelwoord wat hy tot Nineve moes spreek, nie sou uitkom nie. Jona moes egter leer dat Jahwe in sy vrymag nie daartoe gebind is om die woord wat sy profeet gepreek het, uit te voer nie. Hy bly self in beheer van sy woord en as mense met berou daarop reageer, is Hy vrymagtig om hulle te begenadig.

Op die derde vlak word Jahwe se vrymag ook in sy verhouding tot die mens gerealiseer. Daarom is Hy geduldig, nie net met die heidene nie, maar veral met Jona en gaan Hy tot uiterstes om die mens, Jona, tot erkenning van sy vrymag te bring. Trouens, die boek sluit af met Jahwe se woorde aan Jona wat vir Jona juis tot die erkenning van Jahwe se vrymag wil voer.

Omdat die boek afsluit met 'n dialoog waarin Jahwe vir die eerste keer direk in die vertelde wêreld van die verhaal betrokke is, verleen dit besondere gewig aan die standpunt dat die tema van die boek oor die vrymag van Jahwe handel. Hoewel Jona nie op hierdie woorde van Jahwe antwoord nie en die dialoog nie in die ware sin van die woord 'n dialoog is nie, is die implikasie daarvan dat Jona slegs een antwoord kan gee en dit is om Jahwe gelyk te gee. Die verhaal het dus 'n oop einde wat verskillende interpretasies van Jona se stilswye moontlik maak. Uit die konvergensie van die argumente wat in die loop van hierdie studie aan die orde gestel is, is myns insiens slegs een antwoord moontlik, naamlik dat Jona en ná hom, ook elke leser wat hierdie verhaal lees, moet antwoord: 'U is Jahwe en U doen soos wat U goed dink.'